

6. John Locke és a liberális politikafilozófiai hagyomány

A következő leckékben John Locke politikai gondolkodását vázoljuk fel a liberális politikafilozófiai hagyománnyal kapcsolatban. John Locke-ot tekintjük a liberalizmus megalapítójának, ezért indokolt az ő gondolkodását a liberalizmussal összefüggésben tárgyalni.

6.1. lecke: A liberalizmus

A liberalizmus a kora újkorban született. Olyan gazdasági, politikai és etikai irányzat, amely **legfontosabb értéknek a szabadságot tekinti**. Képviselői eleinte kontraktualisták voltak, azaz a politikai hatalmat a társadalmi szerződésből eredeztették. Képviselői politikai eszméiket a régi, feudális és monarchikus társadalmi berendezkedéssel szemben fejtették ki. A monarchiával szemben értelemszerűen a köztársaságot részesítették előnyben.

Különbséget kell tennünk a liberalizmus két jelentése között: **gazdasági és politikai liberalizmus**. A kettőt sokszor összekeverik. Ennek alapja, hogy mindkét jelentésben a szabadság a legfontosabb érték, ám a gazdasági szabadság és a politikai szabadság nem ugyanazt jelenti.

A **gazdasági liberalizmus** legfőbb elve a piac szabadsága. A **szabad piac** azt jelenti, hogy a kereskedelem, valamint a gazdasági folyamatok szabadon, külső beavatkozás nélkül zajlanak. A gazdasági liberalizmus a kora újkorban kibontakozó tőkés (kapitalista) gazdasági berendezkedés elveit fogalmazza meg. **A gazdasági liberalizmus a vállalkozás szabadságának, a gazdasági verseny szabadságának, a kereskedelem szabadságának fontosságát hangsúlyozza**. A szabadság ebben az esetben azt jelenti, hogy a politikai hatalom, az állam nem avatkozik bele a gazdasági folyamatokba.

A **politikai liberalizmus** legfőbb elve az ún. szabadságjogok biztosítása. Ebben az értelemben a szabadság jogot jelent, azaz **a szabadság és a jog ugyanazt jelenti**. Ha valamihez jogom van, az azt jelenti, hogy szabadságomban áll azt megtenni. Azaz e tekintetben nem korlátozhat senki engem igazságosan. A politikai liberalizmus **etikai liberalizmust** is jelent, hiszen a szabad cselekvéshez való jognak etikai feltételi is vannak. A politikai és etikai liberalizmus alapja az emberi méltóság, és ebből ered a legfontosabb elve a liberalizmusnak, amely **szerint minden ember egyenlő**. Mi a továbbiakban a politikai-etikai liberalizmussal foglalkozunk.

A liberalizmus alapelve tehát: **minden ember egyenlő, és minden embert, ember voltánál fogva, megilletnek az alapvető emberi jogok**. A liberális hagyomány szerint az emberi méltóság, az emberek közötti egyenlőség és a

szabadságjogok elválaszthatatlanok egymástól.

A liberális gondolkodói hagyományból származik a **legalapvetőbb emberi jogok** meghatározása: **az élethez, az egészséghez, a magántulajdonhoz való jog**. Ezen kívül sok más alapvető emberi jog is van: szabad helyváltoztatás, szólás és vélemény szabadság, vallás megválasztása stb. joga.

A szabadság mint jog alapvetően azt jelenti, hogy nem vagyok jogosan (igazságosan) korlátozható a szabadságjogaim gyakorlásában. Ez azonban nem jelent korlátlan jogot. A jogok terjedelme mindig korlátozva van. Éppen e korlátozás miatt van etikai jelentése is a liberalizmusnak. A liberalizmus másik alapelve az, hogy **mindenkinek a szabadsága csak addig terjed, amíg nem sérti a másik ember szabadságát**. Másként megfogalmazva: a jogaim gyakorlása során nem sérthetem meg mások jogait. Ha ez az alapelv nem lenne érvényben, akkor senki szabadságjoga nem érvényesülne. A szabadságjogok meglétének pozitív megfogalmazása („minden embert természeténél fogva megillet a szabadság”) szükségessé teszi annak negatív megfogalmazását is, mintegy a jogok védelmében („senki nem károsíthatja meg senki jogait”). E két alapelv kiegészíti egymást.

A liberalizmus egyik fontos értéke a **tolerancia**, amely eleinte **vallási türelmet** jelentett. A vallási türelem nem más, mint elfogadni, hogy valaki más vallást követ mint én (vagy esetleg nem követ semmilyen vallást). A 16. és a 17. században Európában szörnyű vallásháborúk dúltak, amelyben negeteg ember pusztult el. A liberális gondolkodók ezzel fordultak szembe a vallási türelem szükségességének védelmében.

Ajánlott olvasmány: John Locke: *Levél a vallási türelemről*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, ford. Gecse Gusztáv.

A liberális hagyományban fontos szempont, hogy **mindenki úgy keresse saját boldogságát, ahogy neki tetszik**. Ez is a szabadság fontos megnyilvánulása. Senki, sem egyház, sem állam ne írja elő senki számára, mi teszi őt boldoggá. Mindenki maga dönti el, mit szeretne kezdeni az életével, hogyan kíván boldogulni, mik legyen életének céljai, **feltéve, hogy ezzel senki másnak nem árt**. Ez az elv a vallást a magánélet körébe sorolja. Ez az elv szorosan

összefügg az állam és az egyház 18. századi szétválásával és a szekuláris politikai közösségek létrejöttével.

A nagy klasszikus liberális gondolkodók (Locke, Rousseau) lényegében ezeket az

elveket vezették le a természeti állapotból, és ezeket igyekeztek rögzíteni a szerződéseleméletükben.

A liberális politikai gondolkodásnak nagyon jelentős politikai és történelmi következményei voltak. Legnyilvánvalóbb hatása, hogy Locke és Rousseau nézetei közvetve, de néha szövetszerűen belekerültek az 1776-os **Amerikai Függetlenségi Nyilatkozatba**, és az 1789-es **Emberi és polgári jogok nyilatkozatába**, amelyet a nagy francia forradalomban szövegeztek meg és fogadtak el.

Az Amerikai függetlenségi nyilatkozat (1776)

Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvése. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik.

Ezzel kezdődik a Thomas Jefferson által megfogalmazott Amerikai függetlenségi nyilatkozat. Világos a legalapvetőbb elv: **minden ember egyenlő, és minden ember olyan alapvető szabadságjogokkal rendelkezik, amelyekről nem mondhat le, amelyeket nem idegeníthet el magától.**

Az Amerikai függetlenségi nyilatkozat a szerződéselméletet is magáévá teszi, és ez alapján a politikai hatalom elszámoltathatóságát vallja:

Ha bármikor, bármely Kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép Joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa vagy eltörölje, és új Kormányzatot létesítsen, olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi Biztonságát, és jobban elősegíti Boldogulását. A józan ész azt kívánja, hogy a jól bevált Kormányzatot ne változtassuk meg jelentéktelen és múló nehézségek miatt; és valóban a tapasztalat azt mutatja, hogy az emberiség inkább szenved mindaddig, amíg a rossz nem válik elviselhetetlenné, mintsem hogy kivívja jogait, és eltörölje a megszokott formákat. Ha azonban a visszaélések és bitorlások hosszú sora mindig ugyanazt a Célt szem előtt tartva azt bizonyítja, hogy a népet teljes zsarnokságba kívánják hajtani, a nép joga és a nép kötelessége, hogy az ilyen Kormányzat igáját levesse, és jövő biztonsága érdekében új Védelmeszöveget gondoskodjék. (Amerikai függetlenségi nyilatkozat, Thomas Jefferson, 1776)

Az Emberi és polgári jogok nyilatkozata (1789)

1. Minden ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és marad; a társadalmi különbségek csakis a közösség szempontjából való hasznosságon alapulnak.
2. Minden politikai társulás célja az ember természetes és elvülhetetlen jogainak megőrzése. E jogok: a szabadság, a tulajdon, a biztonság s az elnyomással szemben való ellenállás.
4. A szabadság annyit jelent, hogy mindent szabad, ami másnak nem árt. Az egyes ember természetes jogainak gyakorlása tehát más korlátokba nem ütközhetik, mint azokba, amelyek a társadalom többi tagjai számára ugyanezen jogok élvezetét biztosítják; s e korlátokat a törvény határozhatja meg.
5. A törvénynek csak a társadalomra nézve ártalmas cselekedetek megtiltására van joga. Amit a törvény nem tilt, azt senki nem akadályozhatja meg, s amit a törvény el nem rendel, arra senkit kényszeríteni nem lehet.

Ha elolvassuk ezt a négy pontot az Emberi és polgári jogok nyilatkozatából, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy milyen mértékben érvényesülnek itt is a liberális alapelvek. Az **egyenlőség**, a **szabadság**, az **alapvető jogok meghatározása**, valamint annak az elvnek a megfogalmazása, miszerint **a szabadság addig terjed, amíg másnak a szabadságjogai nem kerülnek veszélybe**. Ez a korlátozás pedig a politikai hatalomgyakorlásra is érvényes: a politikai hatalom legfontosabb feladata a szabadságjogok védelme a politikai közösségben. Ha a politikai hatalom ennek nem tesz eleget, akkor az állampolgárok által elszámoltatható.

Összegzés
 A liberális hagyományban megkülönböztetünk gazdasági és politikai liberalizmust. Mindkettőben azonos, hogy a szabadságot tekintik legfőbb értéknek, bár más-más értelemben. A politikai liberalizmusban az emberi méltóság, az egyenlőség, a szabadságjogok szorosan összekapcsolódnak. Minden ember szabadsága addig terjed, míg mások szabadságjogait nem veszélyezteti.

Kérdések:
 Sorolja fel a legalapvetőbb emberi jogokat!
 Miként vezethetőek le a „minden ember egyenlő” elvből az emberi jogok?
 Mit jelent a szabadság a gazdasági és a politikai liberalizmus szerint?
 Melyek a politikai liberalizmus alapelvei?

Hol húzódik a liberális értelemben vett szabadság határa?

